

Євгеній Андрос

АНДРОС Євгеній Іванович – кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник, в. о. завідувача відділу філософської антропології Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Сфера наукових інтересів – філософська антропологія та філософія культури.

СУЧАСНЕ ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ ЯК ОСНОВА ЖИТТЄВОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена основним параметрам сучасного філософсько-антропологічного знання як основи життєвої стійкості української людини. Розгляд цих параметрів зумовлений передусім ситуацією, у якій опинилася Україна та українська нація у результаті анексії Росією Криму та у результаті спецоперації московських зверхників на Донбасі, спрямованої на дестабілізацію ситуації в Україні та, зрештою, на підірив її державницьких підвалин.

***Ключові слова:** сучасне філософсько-антропологічне знання, життєва стійкість української людини, філософсько-антропологічне знання як спосіб самовизначення людини у світі, духовні та душевні сили людини, воля до життя та воля до влади.*

За умов стрімких та буремних процесів, що відбулися в українському суспільстві в кінці 2013 – в першій половині 2014 року в усій своїй об'ємності та гостроті постало, у черговий раз, в українській історії, питання життєвої стійкості української людини.

Усе ХХ сторіччя було пройняте випробуваннями для української людини, випробуванням стійкості її духовних та душевних сил. Це роки Української революції 1917-1921 рр., й поразка Директорії у воєнному протистоянні московсько-більшовицьким агресорам, й наступні роки військового комунізму і початку свавілля ЧК – ГПУ – НКВС на українській землі. Це також кінець 20-х років – масове розкуркулювання й депортація цілими сім'ями до «мест не столь отдаленных» українських селян. Це також Голодомор 1932-1933 рр. – геноцид української нації, а також масовані арешти та розстріли української інтелігенції у 30-ті рр., особливо гуманітарної інтелігенції. Це також відверто окупа-

© Є. І. Андрос, 2014

ційні дії радянської влади на теренах Західної України у кінці 30-х – 40-х – першій половині 50-х рр., із масовими репресіями та депортаціями. Зрозуміло, якими страшними були випробування вояків ОУН-УПА. Зрозуміло також, яких страшних випробувань та втрат зазнало українство у роки I та II світових воєн – воєн, чужих для українців, у яких Україна жодним чином не була суб'єктом, а лише об'єктом.

Найстрашніша система доносів, арештів та концтаборів була не у гітлерівській Німеччині (яка, до речі, й проіснувала усього 13 років, із Гестапо – включно), а була в ленінсько-сталінському СРСР із його ЧК-ГПУ-НКВС-КДБ, із його тисячами концтаборів у системі ГУЛАГу. І в процентному відношенні до кількості населення найбільший відсоток тих, хто пройшов через ці концтабори (чи загинув там) були саме українці, мільйони й мільйони українців.

До усього цього слід додати рабську працю українських селян у сталінських колгоспах, українських селян, яким паспорти почали видавати, а, отже, й дозвіл на переїзд лише із середини 60-х рр.

Ну і, нарешті, слід чітко уявляти, що нинішні донбаські сепаратисти з'явилися не на пустому місці: їхнє антиукраїнство закладалося впродовж усіх років радянської історії – у часи відвертої, цілеспрямованої й наполегливої русифікації українців усіма можливими й неможливими засобами. Нині ж, у ситуації кремлівсько-путінської спецоперації на Донбасі, українці знову, у черговий раз, опинилися у ситуації нового, неймовірного випробування своїх життєвих сил. Говорячи «українці», я маю на увазі як усіх, хто вважає себе громадянами держави Україна, так і етнічних українців – зокрема. Бо путінська спецоперація спрямована на ліквідацію як української держави, так і української нації як окремішньої (а не частини «руського мира»).

Тому, говорячи про сучасне філософсько-антропологічне знання як основу життєвої стійкості української людини, слід пригадати витоки такої постановки питання. А почалося усе із кінця 1960-х рр., коли вперше в українській філософії, говорячи про філософсько-антропологічне знання, В. І. Шинкарук ужив вираз «як спосіб самовизначення людини у світі».

Розмірковуючи над цим визначенням, ще і ще раз слід пригадати, звідки і чому воно виникло. А виникло це визначення наприкінці 60-х рр. минулого сторіччя саме тому, що це були непрості (як і нині) часи – часи закінчення хрущовської «відлиги», коли для української людини знову почали дути холодні вітри застою, коли запанували маланчуківсько-щербицькі часи.

Саме тоді, як і зараз, на повний зріст постала проблема життєвої стійкості української людини, її здатності протистояти черговим випро-

буванням долі. А ці випробування мали тоді багатоаспектний вияв, від кадебістських утисків, арештів та судових процесів над українською інтелігенцією до тотального ідеологічного пресингу ЦК, скроєного за мірками насаджування компартійного «єдинодумля». Усе це й викликало рух «шістдесятників», де на передових позиціях перебували поети, та й літературна інтелігенція у цілому. Але й філософи не пасли задніх, бо саме у цей час В. І. Шинкаруком була написана програмна стаття філософсько-антропологічних досліджень, опублікована у № 1 журналу «Філософська думка» за 1969 р., яка є дороговказом для філософсько-антропологічних досліджень і донині. А контекстуальним тлом для цієї програми було якраз переживання автора за долю української людини, бажання її захистити та підтримати, бажання зміцнити духовну та душевну стійкість української людини. Усі ці прагнення і знайшли своє відображення у формулі «як спосіб самовизначення людини у світі». Не просто філософсько-антропологічного знання як набору якихось суто теоретичних положень, а саме як підґрунтя, основи самовизначення людини у світі, як її самостійної, чітко усвідомленої персональної позиції при розв'язанні будь-яких колізій життя, життєвих випробувань.

І це стосується буквально усіх складових філософсько-антропологічного знання, починаючи із визначення предмету філософської антропології. Найбільш поширеним є варіант його визначення, у якому робиться акцент на тому, що філософська антропологія концентрує свою увагу на інваріантних, стійких природних, антропокультурних та особистісних якостях людини в її суспільно-історичній плінності, специфічності стосовно певної епохи, на антропологічних параметрах людського образу у безмежжі буття та самовдосконалення. Це визначення, однак, обов'язково повинно бути доповненим наступним положенням: центральною ознакою антропокультурного виміру буття людини у світі є її суспільне самопочування та її особистісна, персональна саморефлексія.

Важливим аспектом при визначенні предмету філософської антропології є її налаштованість не на елітаризм, а на егалітаризм. Філософська антропологія, яка не звернена до буття у світі пересічної людини, а звернена до обраних чи якоїсь еліти – така філософська антропологія є безглуздою та нікчемною, – вона не має права на існування у сучасну добу.

Через це і вихідними методологічними принципами філософсько-антропологічного знання є наступні: трансцендування як спосіб філософування та використання посткласичної філософської рефлексії стосовно з'ясування онтологічних підвалин людського існування, недопустимість розриву сфер повсякденного та трансцендентного в аналізі,

нерозривний взаємозв'язок межового, граничного та сфери повсякденності людського буття, органічне поєднання нинішніх загальнонаукових підходів із класичними філософськими позиціями. Головне при цьому – щоб за жодних обставин із дослідницького поля не випадала людина та її відношення до світу, як до цього прагне підвести трансгуманізм.

Не слід також забувати, чим живе людина. Йдеться про розум, почуття та волю.

Розум, людський інтелект реалізується лише як сув'язь, нерозривний взаємозв'язок когнітивних та сенсоутворюючих його параметрів. Він завжди характеризується буттєвістю. Через розум людині відкриваються не просто ті чи ті мислительні конструкти, але глибинний, історично випрацюваний (а, відтак, апіорний) смисл, котрий відображає розумне як божественне у світі людини. Відтак, людський інтелект тісно пов'язаний із мудрістю, а звернення до ейдосів (всезагальних родів буття) є осягненням справжності цього буття, буття у його вихідних формах.

Коли йдеться про розрізнення когнітивних та сенсоутворюючих параметрів розуму, людського інтелекту, то це не слід розуміти лише у тому плані, що тільки останні мають буттєвий сенс. Навпаки, уся історія європейської філософської думки свідчить про те, що саме через обопільне осмислення цих параметрів інтелекту, раціональності в усій неймовірності її проявів, відбулося осягнення, засобами теоретичної рефлексії, буття людини у світі. Отже, саме інтелект, у його різноманітних виявах, виступає як осереддя буттєвого самоствердження людини.

Без почуттів цей світ є також неможливим: «Людина не стільки живе, стільки переживає» (В. І. Шинкарук). Будь-яка справа пов'язана із емоціями: позитивним та негативними.

Ну і, нарешті, воля. Без волі немає реалізації жодних цілей, мрій та сподівань. Волі до життя та волі до влади. Без рішучих вольових зусиль не можна побудувати найголовніше у нашому житті – суверенну й соборну Українську державу. І це є чи не найголовнішим у наш час – час небачених донині випробувань долі української людини, громадян держави Україна.

У часи небаченого донині випробування долі настав час переоцінки цінностей та радикального переосмислення надзвичайно поширених та нав'язуваних нам іззовні історичних міфів: про спільне коріння, про слов'янське братерство та про єдиний «Русский мир».

Жили два народи упродовж сторіч нібито разом, але прагнення були різні, різні до протилежності: українці прагнули своєї самостійності й незалежності на своїй землі, влада ж сусіднього народу прагнула закріпити своє панування на українських теренах – закріпити усіма

засобами, починаючи від культурної експансії аж до прямої військової агресії, починаючи від часів Богдана і аж до захоплення Криму із претензіями на південно-східні терени України.

Етнічно це зрозуміло – образа чухонців (угро-фінських людей) на колонізаторів Юрія Долгорукого та його дружини (вихідців із Київської Русі) була колосальна, адже він відібрав у них найсокровенніше: мову, віру, традиції. Через це перший раз брав Київ зовсім не Батий, а іще Андрій Боголюбський. Можна собі уявити, після Батурина, як усе це відбувалося.

І з тих пір, і донині у росіян – як показують дослідження Левада-Центру, якое ірраціональне несприйняття українців та усього українського, бажання знівелювати державу Україну власне як українську державу (концепція «Русского мира»). Тому немає чого дивуватися політиці Путіна як суголосній загальноросійським настроям та яку А. Меркель назвала «цілковито відірваною від реальності», й бути готовими до проявів будь-якої агресії, починаючи від економічної і закінчуючи прямою військовою агресією на теренах України, що й відбувається нині.

Ніколи не слід забувати, що найвищою, нічим не замінимою антропокультурною цінністю є державний суверенітет України. Саме його відсутність та так звана «дружба народів» і були головною причиною усіх неймовірних історичних випробувань українською людиною, особливо у ХХ сторіччі: розкуркулення, Голодомору, Розстріляного у 30-ті рр. Українського Відродження – практично усієї української інтелігенції, особливо гуманітарної. Тому нині, коли над Україною та її незалежністю знову нависла колосальна загроза, українська влада повинна проявити рішучість та докласти усіх можливих зусиль по ліквідації сепаратизму, завершенню антитерористичної операції: починаючи від тотальних арештів усіх лідерів сепаратизму і закінчуючи збройним звільненням усіх захоплених державних установ. Повинні бути негайно звільнені та притягнуті до відповідальності усі посадові особи із Донецької та Луганської областей, які мають стосунок до обґрунтування та втілення сепаратистських сценаріїв, проведення ідей федералізації України, а також керівники міліції на місцях, які не забезпечили належну охорону захоплених державних установ.

Але при цьому постає більш глибинна проблема: антропокультурна значущість громадянського суспільства та проблема ідентичності.

Як показав досвід двох останніх місяців (текст статті писався у квітні-травні 2014 р.), наявність українського паспорта зовсім не означає, що людина при цьому усвідомлює й поводить себе дійсно як громадянин держави Україна. І у цьому криється найнеприємніший момент того, що нині відбувається на східній Україні: найбільша частина

бойовиків Донбасу це усе ж не російський спецназ, представники якого є керівниками бандформувань, а самі бойовики-терористи, так звані «громадяни» України.

Політика формування громадянського суспільства в Україні була пущена на самоплин. На жодному теоретичному рівні упродовж років не підіймалося питання про те, що йдеться про становлення **суспільства громадян держави Україна**. У результаті чого ми й одержали кількомільйонну групу мешканців великих міст сходу України, які вбили собі в голову, що вони годують решту України та для яких батьківщиною є Росія, а справжнім президентом – Путін. Усе це є результатом **повного провалу** в Україні як державницької, так і культурної та гуманітарної у цілому політики, а також поразки в інформаційному просторі. Якщо на Донбасі палять українські прапори, а українська армія та прикордонники сприймаються ледь не як окупанти, то слід міцно замислитися – і про місцеву промислово-фінансову та управлінську еліту, і про п'яту колону в Україні – Комуністичну партію, і про погляди та діяльність низки очільників Партії регіонів.

Найголовнішою ж помилкою у регулюванні суспільних процесів в Україні була відсутність налаштованості на чітку громадянську ідентичність, а саме – на однозначну ідентифікацію себе як громадян держави Україна. А без цього, зрозуміло, не може бути жодної мови про формування надзвичайно вагомий складової суспільного устрою України – політичної нації, сконсолідованого українського суспільства.

Це питання є дуже непростим і болючим, але без його вирішення Україну буде трясти: трясти довго й нудно.

При цьому потрібно мати на увазі, що сентиментів тут бути не може, а потрібна послідовна й наполеглива державницька робота, а також чітка гуманітарна політика як її невід'ємна складова.

Зі східняками, які не взяли до рук зброю, дійсно потрібно вести діалог, але не у плані кремлівської міфології, а у плані просвітництва, пояснюючи їм справжню історію України та дійсний стан речей.

Найперше, що слід абсолютно чітко й однозначно донести до мешканців сходу України, то це те, що найбільш дотаційними областями України – через дотації на вугільні шахти та місцевих пенсіонерів – є якраз Донецька та Луганська. І друге, що в Україні жодної іншої землі, окрім української, немає й ніколи не було, із вигаданою Новоросією – включно. За ці землі – степи Причорномор'я та Приазов'я – воювали іще давні руси часів Київської Русі – пращури українців, та козаки Запорізької Січі – упродовж цілих трьох сторіч. Села у цих областях України завжди були українськими, а міста мали змішане, як мінімум – наполовину, українське населення.

Жити на українській землі – й відмовлятися бути її громадянами – надалі не вийде ні у кого і за жодних обставин. Хочеш жити на українській землі – ставай справжнім її громадянином. А не хочеш: «Чемодан – вокзал – Росія». По-іншому сконсолідувати українське суспільство нині вже не вийде ніяк, а, відтак, без цього не буде ніякої сконсолідованої політичної нації.

Непорушність же кордонів є не лише вимогою ст. 1 Конституції України, але також є запорукою безпекової ситуації на європейському континенті (а можливо, й у цілому світі).

Слід згадати також про цю нову й цілковито вигадану ідеологему – російськомовне населення та захист його прав. Якщо це зросійшені етнічні українці, то це є найбільшою трагедією українства, і захистом їхніх прав є лише одне – їхнє повернення у лоно рідного народу, через відповідну культурну (українське кіно, естрада тощо) та інформаційну політику. Ніколи не слід забувати, що якраз масова культура є однією із найвагомійших сфер буттєвого самоствердження людини.

Етнічні ж росіяни мали усі 22 роки й нині мають усі можливі варіанти власної самореалізації на українській землі. І лише у їхніх руках – ставати чи ні громадянами держави Україна. Ніякого ж іншого громадянського суспільства в Україні не потрібно – не потрібно категорично.

Якщо ж говорити про проросійських сепаратистів в Україні, то вони – і це їхній добровільний вибір – не сприймають нічого українського: ні українську націю та її мову, ні українську владу та її владні повноваження й структури, ні українську історію у її адекватному прочитанні. І усе це переходить із рівня раціональних аргументів на рівень ірраціональної істерії. Вести діалог із ними – це ціла проблема, реальна проблема. Але якщо говорити про бойовиків – озброєних сепаратистів, то із ними говорити немає про що – вони просто підлягають ліквідації.

Стосовно ж патріотичних громадських організацій на сході та півдні України, то вони та їхня діяльність, на відміну від усіх попередніх 22 років, вимагають щонайщільнішої державної підтримки.

Натомість українцям наполегливо пропонують **відмовитися** від корінних засад своєї ідентичності: від української мови, своєї, власної історії, від їхнього права мати гарантії справжньої економічної та політичної безпеки (членство у ЄС та НАТО).

І ще про одне. Буде подоланий сепаратизм, буде мир на українській землі – відродиться і функціонування української економіки, а, отже, буде лад і в соціальній сфері.

Тому зрозуміло також, що подальша доля України залежить від низки інших чинників:

- насамперед йдеться про відновлення повноцінної ділової активності у державі;

- далі, про відновлення повноцінної обороноздатності країни;
- потім, про негайне прийняття Закону про місцеве самоврядування і, відповідно, розширення повноважень місцевих рад та їх виконкомів.

Сюди ж прилягає й питання – як виявилось, зовсім не другорядне – символів, коли усі сепаратистські виступи на теренах України відбуваються під триколом та георгіївськими стрічками і на тлі скидання державних прапорів та гербу України.

Ну і, нарешті, про заключний вимір сучасного філософсько-антропологічного знання.

Цей вимір є, мабуть, найголовнішим. Йдеться, знову ж таки, про плекання та ствердження життєстійкості та рішучості української людини, яка нині, за умов прямої агресії Росії – так званої «гібридної» війни та її намагань розшматувати Україну, опинилася чи не в найкритичнішій ситуації у своїй історії.

Кремлю й Росії не потрібен не лише успішний сусід – як небезпечний для неї самої приклад. Росія взагалі ніколи не могла змиритися із самим фактом існування незалежної української держави. Тому максимально підірвати суверенітет України, а ще краще – знищити її взагалі як суверенну державу є однією із визначальних її завдань. Тримати Україну у підвищеному стані, стані неоголошеної, але фактичної війни, стані постійної психологічної напруги – це перше її завдання.

І друге – постійно дестабілізувати ситуацію в українських областях Сходу – у Харківській, Донецькій та Луганській, через п'яту колону – проросійських сепаратистів та диверсантів із підмосковних спецназівських центрів.

Головний же світоглядний висновок із усього цього наступний. Для України на планеті Земля нема іншого ворога, окрім агресора Росії, яка уже анексувала Крим і розхитує ситуацію на південному сході України. Ніхто інший: ні Сполучені Штати, ні Німеччина, ні Франція, ні Великобританія не мають територіальних претензій до України. Ніхто у світі, окрім Росії.

Росія – не просто єдиний на планеті Земля ворог, але ще й ворог специфічний: підступний, цинічний, підлий, позбавлений будь-яких натяків на совість. Без чіткого усвідомлення цієї обставини української держави не буде ніколи.

І по – третє, що має не менше філософсько-антропологічне значення: ми реально живемо у ситуації війни, хай нетрадиційної, але усе ж **міждержавної** війни – із усіма важкими економічними та психологічними наслідками для кожного мешканця держави Україна. І тут потрібно сказати наступне: історія українського народу – чи не найдраматичніша у колі європейських народів. І наростає цей драматизм уже

не одне сторіччя, за часів усіх імперій: як царської і радянської, так і нинішньої – путінської.

Отже, нині знову, перед лицем прямої агресії Росії та її наступу на Україну на усіх фронтах, питання зміцнення життєвих сил української людини опинилося у центрі філософсько-антропологічних досліджень. І нашим завданням є знаходження гідної відповіді на це питання, тобто таке філософування, яке давало б відповіді на найбільш злободенні проблеми буття сучасної української людини у світі та яке б сприяло позитивності її суспільного самопочуття та її персональної саморефлексії, яке відкривало б перспективи реалізації на українській землі засадничих європейських цінностей: свободи, солідарності та справедливості та надавало б українській людині життєвої наснаги вистояти перед екзистенційним викликом, який іде від останньої на планеті «імперії зла» – нашого північно-східного сусіда.

Ситуація в Україні дуже нагадує 1917-1921 рр.: така ж само нерішучість, м'якотілість українських зверхників стосовно обзроених сепаратистів та російських спецназівців, взаємопоборення очільників демократичних сил. Але допустити повторення 1920-1921 років – часів поразки Директорії, яка була абсолютно легітимним урядом Української народної республіки та зазнала поразки від імперсько-більшовицької військової агресії на чолі із таким собі «генієм зла» – В. Ульяновим-Леніним та його поплічниками – допустити повторення тієї трагедії **абсолютно неприпустимо**. Адже це був би остаточний кінець як української нації, так і української історії у цілому. І це не деінде, а у самому центрі європейської цивілізації XXI сторіччя.

Усі вимоги ідеологів сепаратизму на Донбасі цілковито співпадають із імперськими вимогами Кремля:

- припинення антитерористичної операції, федералізація, тобто, фактично, ліквідація держави Україна;
- державний статус російської мови;
- невступ України до ЄС та НАТО.

Зрозуміло, що усе це є вимогами демонтажу держави Україна.

Зрозуміло також, що цього демонтажу прагне Кремль, прагне Росія. Що з них узяти – ментально вони імперіалісти й ніколи від цього не відмовляться.

Але коли розчленування й демонтажу України прагнуть люди із українськими паспортами (проте які насправді не є громадянами держави Україна) – то це є неприпустимим. Ці люди підлягають кримінальній відповідальності за відверто антидержавну діяльність.

Здобуття Україною незалежності у 1991 р. відбулося мирно, без крові. Але Російська імперія – тепер уже імперія путінська – змирити-

ся із самим фактом існування незалежної Української держави не може ніяк. Через це 2014 рік – це рік національно-визвольної війни українців проти великоросійського панування. Війни у прямому сенсі. Але, окрім цього, існують війни економічна, інформаційна тощо. І вирішальним чинником перемоги у цій війні, безсумнівно, є життєва, душевна та духовна стійкість української людини, а сучасне філософсько-антропологічне знання є важливою засадою цієї життєвої стійкості, бо саме воно – це знання – є способом самовизначення української людини у світі.

Е.И. Андрос

**СОВРЕМЕННОЕ ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКОЕ ЗНАНИЕ
КАК ОСНОВА ЖИЗНЕННОЙ СТОЙКОСТИ УКРАИНСКОГО
ЧЕЛОВЕКА**

Статья посвящена основным параметрам современного философско-антропологического знания как основы жизненной устойчивости украинского человека. Рассмотрение этих параметров обусловлен прежде ситуацией, в которой оказалась Украина и украинская нация в результате аннексии Россией Крыма и в результате спецоперации московских князей на Донбассе, направленной на дестабилизацию ситуации в Украине и, в конце концов, на подрыв ее государственных устоев.

Ключевые слова: современное философско-антропологическое знание, жизненная стойкость украинского человека, философско-антропологическое знание как способ самоопределения человека в мире, духовные и душевные силы человека, воля к жизни и воля к власти.

E. Andros.

**CONTEMPORARY PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL
KNOWLEDGE AS THE BASIS OF HUMAN LIFE STABILITY
UKRAINIAN**

The article is devoted to the basic requirements of modern philosophical and anthropological knowledge as the basis for the stability of Ukrainian human life. Consideration of these parameters is primarily caused by the recent situation in Ukraine and the current state of Ukrainian nation as a result of the annexation of the Crimea by Russia and as a result of the special operation of the Moscow leaders in the Donbas, aimed at destabilizing the situation in Ukraine and, ultimately, to undermine its statist foundations.

Keywords: contemporary philosophical and anthropological knowledge, life stability of Ukrainian human, philosophical and anthropological knowledge as a way of self-determination of human in the world, spiritual and mental powers of man, the will to live and the will to power.

Надійшла до редакції 17.02.2014 р.